

Cluj metamorfózisa

Irta: SZÁSZ ENDRE

Az ember a legkevésbé tudja szemmel tartani hozzátartozóinak a természet rendje szerinti metamorfózisát, megöregedését, vagy elbetegedését, mert állandóan együtt van velük, egyik napról a másikra vajmi keveset mélyül a ránc, görbül meg a hát, a gyerekek sem egyszerre ugorják át az éveket, az apák rendszerint mások csodálkozásából eszmélnek rá arra, hogy fiuk, vagy lányuk nem pálcával kormányozható csemete, hanem felnőtt ember. *Ez a város a szülővárosom*, mindig úgy néztem rá, figyeltem történetének hullámvázát, emelkedését, aztán visszaesését, szépülését, a fejlődés irányának kisiklását, uccáinak az idők folyamán elkopott öltönyét, az új aszfaltruha átmeneti csillogását, gyors megrokkánását, a lyukakat rajta, amelyekhez sokszor csak évek múlva fér hozzá az aszfaltozó munkás, — olyan féltő szeretettel álltam őrt átváltozásainak lépcsőin, mintha legalábbis ősi birtokom volna, én pedig a gondos gazda.

Mától-holnapig csakugyan keveset változik egy város arca, így van ez a mi városunkkal is. De csak most döböntem rá a maga igazában arra, amikor feldatom megoldásához hozzáláttam: bizony más, bizony olyan ez a város, hogy Ripp van Winkle csodálkozva dörzsölné meg a szemét, ha az operett meséjéből éppen tizennyolcesztendei alvás után ide költöztetnék. Persze egy szittyásan magyar nevű benszülöttnek kellene lennie a mi Ripp van Winklénknak, egy repatriált őslakosnak, ki nem is kellett átaludja a tizennyolc évet, csak utlevelére sehogya sem kapott vizumot. És mivel ez már nem mese, hanem könnyen elképzelhető realitás, én is in medias res kezdem a dolgokat: induljunk el a pályaudvar leszedett „Kolozsvár” táblájától és érkezzünk meg a mai Clujra.

*

Ott álltam 1918 karácsony szombatján a „Tamási Tamás és Fia” fakó boltcégre alatt (hol van már a Tamási cég?) s elszoruló szívvél néztem a megszálló román hadsereg első osztagainak bevonulását. A katonazenekar vidám indulója sem tudott jobb kedvre deríteni: soha sem felejttem el azt az érzést,

amely akkor elfogott. Nem tudnám pontosan elemezni, de talán a megalázottságból volt benne a legtöbb. Így lettem „kisebbségi”, így változtattam állampolgárságot anélkül, hogy utlevelet váltottam, elköltöztem volna.

A várost akkor még Kolozsvárnak nevezték. Még *Neculcea* tábornok első román-magyar hirdetményén is szerepelt a magyar városnév a Cluj mellett. Nehezen is lehetett volna boldogulni magyarnyelvű rendelet nélkül akkor. A város kilencvenöt százaléka magyar anyanyelvű volt, párezer monostori lakoson kívül csak néhány intellektuel-család volt román. A legismertebbek: *Isac, Porutiu, Francu Amos, Ratiu, Dragomir, Hatiegan, Socol, Giurgiu, Nemes* s még egynéhány.

De a román csapatok bevonulásának idejében a román lakosság százalékszámát már megduzzadt. Jelentékenyszámú román gárda volt, legénységét hadviselt katonák, parancsnokait leszerelt tisztek alkották.

A mai idők szélsőséges nacionalistái keveslik a transzilvániai városok romanizálásának iramát. Elfelejtik, hogy *Cluj kilencvenöt százalékgig magyar többsége századok alatt alakult ki* s az elmúlt tizenhét év elég volt arra, hogy a kilencvenöt százalékos lecsökkenjen negyvenöt-ötvenre. Igaz, hogy a kilencvenötben a magyar zsidóság is benne volt, ezt pedig ma már nemcsak a statisztika veszi külön, hanem a megerősödött zsidó nemzetiesség is. A románság minden évben nagyobb tért nyer, ma talán a harmincöt százaléknál tart. Kár olyan nagyon sietni, a numerus nullusok nélkül is elfogja érni a magyar arányszámot.

*

A város tagadhatatlanul megnőtt. Hány lakosa van ma Clujnak? *Csak sejtjük, hogy százöt, vagy száztízezer*, mert a legutóbbi népszámlálás nem tudott pontosan informálni erről a meglehetősen fontos és érdekes számadatról. A szaporodás annál jelentékenyebb, (az uralomváltozás nyolcvanezer embert talált itt), mert legalább huszezerre kell tennünk a repatriált lakosság számát. Ez a veszteség természetesen egyedül a magyarság tehertétele.

De a lakosság számlának emelkedésénél *még feltünőbb a területi terjeszkedése. Kinyultunk, mint a rétestészta*. Akármerre indulunk el, a várost átszelő főutakon, vagy a határ felé vezető girbe-görbe mellékútcákon, mindenütt új városrészekre találunk. A régi tisztviselőtelepet ugyyszólván egyetlen és meglehetősen rövid ucca alkotta, ma pedig új utak és terek lepték el a dombos-völgyes vidéket. A Grigorescu ut szerény villanegyede megháromszorozódott, az egykori Renner börgyár (Dermata) környékén is házrengeteg nőtt ki a földből, a Dónáth ut és Török-vágás már-már régóta nem a szerelmesek sétautja. A perifériák terjeszkedése azonban korántsem fejező-

dött be ezzel, sőt az irányzat még emelkedőben van.

Helyes-e ez a lázas építkezési tempó, amely megsokszorozta a külvárosi negyedek területét, nagyobbára primitív, vékonyfalu földszintes házacskákkal ültette be a szántóföldeket? Alig hinném, hogy ez volna az egészséges városfejlesztés ideálja. Annál helyénvalóbb ez a megállapítás, mert a belvárosi részek városiasodása egyáltalában nem tartott lépést a lakosság szaporodásával. Egyik kezem ujján is el tudnám számlálni azokat a középületeket, amelyek az impériumváltás óta épültek és a magánépítkezés is csak itt-ott emelt fel monumentálisabb palotákat.

Nagy város lettünk, — szószerinti értelemben, — mert a területi kiterjedés legalább egyharmaddal növelte meg a város térképét, de *kisváros maradtunk*, a főter és az azt környező főuccák fölött úgy repült el két évtized, hogy alig hagyott nyomot rajtuk. A városi tanács legfeljebb azzal dicsekedhetik el, hogy rendbeszede a főteret és a görögkeleti székesegyház térét előléptette, a Hamupipőkéből diszesen felöltöztetett uri dámat csinált. Ez a dáma azonban feszes és hűvösen tartózkodó, mert nem akad udvarlója. A belvárosnak legnéptelenebb fertálya ez, hiányzik az a palotasor, amely lüktetéssel, tömeggel tölthetné meg a széles aszfaltjárdákat.

*

Valamikor — kisgyermek koromban — kis gőzvasut pőfékelt a pályaudvar, Monostor és a Szentpéteri templomi felé. A sinhálózat még sokáig az ut közepén maradt, várva a villanyost, de aztán felszedték a sineket, pár évvel utána a „Megállóhely” jelzőtáblákat. Villanyos helyett az autóbusz grasszál uccáinkon. A rozoga, döcögő kocsik büzősek, disztelenek. *Egy biztos üzlete lehetett volna ennek a szegény városnak*, ha megcsinálja saját kezelésében a kifogástalan autóbuszüzemet. E helyett megengedte, hogy kifejlődjék az az ellenszenves kisipar, amelynek megváltásához most tizmillió kellene. De egyszer mégiscsak végre kell hajtani ezt az operációt, már azért is, mert az autóbuszforgalom igazi szegénységi bizonyítványa a város tehetetlenségének. A városi autóbuszjáratok jövedelméből kétszer is fel lehetett volna építeni a városházát, amelyet harmincezer ember épített fel és százezer a mai napig sem tudott lebontani.

*

Nem kell magyaráznom, hogy más világban élünk, más eszmék és irányzatok szabják meg életünk minden lépését, mint ahogy az a békében volt. A liberálist must felváltotta a tulhajtott nemzetiesség, a prosperitás korszakát az állandósult gazdasági válság. A régi diákélet megszokott formái helyett előlépett a politizáló diák, akivel lépten-nyomon kénytelenek vagyunk találkozni. A régi diák csak tanult és szórakozott, a

mainak már az egyetemen arra kell gondolnia, mi lesz, ha megszerzi a diplomát? Ezért veti bele magát a politika hullámaiba, rendszerváltozást követel, olyan politikai irány győzelmét, amely őt, a pionirt állással jutalmazza. Persze mindez csak a többségi diákra vonatkozik, a kisebbségi nem gondolhat karrierre, nyomorogva tanul az elhelyezkedés reménye nélkül. A fórumon tehát csak a politizáló diákot látjuk, a másik tábor csendben meghúzódik, nem tüntet, nem ad életjelt magáról.

Ugyancsak hozzájárult a városkép átalakulásához a politizáló diák előtérbe nyomulása. Emiatt ritkultak meg a kávéházak, alakultak meg a klubok, ahol szűkebbkörű közönség találkozhatik.

De az egyidőben zenitjén álló klubéletnek is befellegzett, mert ez a város soha sem volt híres mulatozásairól, soha sem pályázott a rivális Oradea kétes babéraitra. A lakosság száma megnövekedett, de az éjszakai élet nagyvárosias formája még sem alakult ki. Egyedül a szombat mozgalmas, a derék nyárpolgárok ezen a napon mégis kimerészkednek otthonaikból: holnap nem kell felkelni.

*

A békebeli egynyelvűséggel szemben kétnyelvű lett a város. De ugyanakkor nem két, hanem háromfelé tagozódik. Külön kulturéletet élnek románok, magyarok és zsidók. Csak egy kis réteg találkozik a rómi, vagy bridzs-asztalnál, egyébként legjobban az jellemzi egymástól való elzárkózásukat, hogy a román kulturmegmozdulásokat a román, a magyar gyűléseket, zenei és más kultureseményeket csak magyar, az aláhuzottan zsidó jellegű kultur demonstrációkat csak zsidók látogatják. Jellemző példának hozom fel, hogy a városnak van egy kitűnő magyar és egy kitűnő zsidó zongoraművésznöje. A magyar szokásos hangversenyeken csak véletlenül találunk egy-két zsidó zeneértőt és fordítva ugyanez a helyzet.

Kivétel az opera és a magyar színház. Itt az elzárkózás még legkevésbé jelentkezik. Ami érthető, mert a cionista zsidóknak is magyar az anyanyelvük és semmi okuk sincs rá, hogy megfosszák magukat a színházi előadások szórakozásától. De hány magyart láthatunk az idetévedő zsidó szintársulat előadásain és hány zsidót a „Csongor és Tünde” felújításán?

*

Tíz évvel ezelőtt még azzal dicsekedtünk, hogy fővárosi szinten álló sajtónk van. Sok tulzás volt ugyan ebben a beállításban, de nem tagadhatjuk el, hogy sok igazság is. Addig, amíg három-négy nagyobb lapja volt Transzilvánia fővárosának, ez a sajtó könnyebben megélt és jobbat nyújthatott. Ma hat magyarnyelvű, (egy közülük cionista) és három román napilapunk van. Azt hiszem, román és magyar vonatkozásban is

megállapíthatom: a jóból is megárt a sok (Különösen, ha a „jó” ezuttal problematikus jellegű.)

Gogáék kedvenc vesszőparipája a sok magyar lap. Goga azt a következtetést vonja le a maga különös teóriájából, hogy a magyaroknak nagyszerű gazdasági helyzetük van, ezért tudnak annyi lapot fenntartani. Pedig éppen az ellenkezője áll: ez a szegénységünk jele. Lapjaink nagy részét nem a közérdek hívta életre, hanem az irgalmatlan kenyérharc: kis lapot töké nélkül is lehetett elindítani.

Hogy a magyar élet tizennyolc év után sem sorvadt el, igyekszik megtartani tudományos és irodalmi egyesületeit, az jele a magyarság szívósságának, de sok részben annak köszönhető, hogy két püspök székel a városban és a harmadik egyház, a r. kat. is igen erős. Az egyházak nélkül bizony nem maradhatt volna a magyar kulturális mozgalmak gócpontja Hollós Mátyás városa. A magyarság politikai megszervezése is innen indult ki és itt van a Magyar Párt központja is.

Cluj szerepe nagyot változott azóta, hogy Kolozsvár megszűnt hivatalos neve lenni. *Románok és magyarok egyformán* Transzilvánia fővárosának tekintik s még a zsidó nemzeti szövetség is legerősebb várának tartja. És ha a nacionalista áramlat megállana azon a ponton, amelynél most tartunk, ha minden ittelő nép tiszteletben tartaná a másik eszményeit, kulturérékeit, akkor ez a szerep naggyá magasztosulhatna. Innen sugározná ki a béke és megértés eszméjét Transzilvánia legerjettebb zugába, románok és magyarok felé egyaránt. Mert *Transzilvánia népei nem most kerültek egymás mellé s ezentul sem volna szabad egymással szemben állaniok...*

Cluj közgazdasági térképe

Az impériumváltozás óta Clujon a kereskedelmi élet általánosságban fellendült. Ez az azelőtt kimondottan egyetemi és mágnás város a politikai adottságoknál fogva Transzilvánia fővárosává nőtte ki magát közgazdasági vonatkozásokban is és az uralomváltozás után tempósan fejlődött fel e város ipara és kereskedelme.

A vállalkozó kedv finanszírozására régi megalapozott magyar pénzüzetek s az ókirályságbeli nagy bankok gyorsan kiépített fiókjai egyaránt alkalmasak voltak. A *Banca Ardeleana* a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekközösségében csakhamar országgrészünk vezető intézete lett, amelynek a cluji és bucaresti központokon kívül még hét transzilvániai városban vannak fiókjai s le kell szögeznünk, hogy e fiókok minden városban a pénzüpiac élén állanak. A másik nagy cluji pénzüzet a Pesti Hazai érdekeltségéhez tartozó *Takarékpénztár és*

Hitelbank néhány évvel ezelőtt a tulzott agrárkihelyezések, valamint az anyaintézet mostoha bánásmódja miatt súlyos válságba került, de remény van rá, hogy most már lassan kievickél a bajból. A piac vezetőintézetei közé tartozik az Angol-Magyar érdekeltségébe tartozó *Mezőgazdasági Bank*, a pesti Leszámitolóbankkal szoros összeköttetésben álló *Leszámitoló Bank*, valamint a Sebestyén család mozgalmas életű bankháza, a *Kereskedelmi Hitelbank* is.

A nagy regáti és külföldi biztosító intézeteknek Clujon vagy fiókgazgatóságuk, vagy vezérügynökségük van, de van itt két biztosító intézet, amelynek éppen ez a város a székhelye. Így az Első Magyar Általános Biztosítóból alakult *Prima Ardeleana*, valamint a teljesen transzilvániai magyar tőkével alapított *Minerva Biztosító* is itt székel.

A gyáripár szintén erőteljesen kifejlődött az utóbbi két évtizedben Clujon, mert a *Dermata* bőr- és cipőgyár, a *Vasöntőde* és *Gépgyár*, a *Gladys* és *Ufarom* vegyészeti gyárak, a *Kő- és Agyagipar* és *Heinrich* szappangyár mind országosan ismert ipartelepek, amelyek termékei még a külföldi piacokra is elkerülnek. Több magánygyógyintézete is van Clujnak, melynek élén dr. *Mátyás* Park-szanatóriuma áll.

A kereskedelem dacára a vállalkozókedv fellendülésének, átvette Cluj konzervatív mentalitását s bár a gazdasági válságok itt is elsodortak néhány gyengébben megalapozott céget, végeredményében azonban a cluji piac mindvégig intakt maradt.

Ime egy kis részletes statisztika a gazdasági erőkről:

PÉNZINTÉZETEK

A bank neve	Ucca
Banca Ardeleana	Piața Unirii
Mezőgazdasági Bank	Calea Regele Ferdinand
Leszámitoló Bank	Piața Unirii
Kereskedelmi Hitelbank	Piața Unirii
Takarékpénztár és Hitelbank	Piața Unirii
Economia menetjegy és sorsjegyiroda	Piața Unirii
Hermes menetjegyiroda	Calea Regele Ferdinand

BIZTOSÍTÓ-INTÉZETEK

Név	Ucca
Adriai Biztosító	Str. Memorandului
Prima Ardeleana	Str. I. G. Duca
Dacia-Româna	Calea M. Foch
Agricola-Fonciera	Calea M. Foch
Steaua Româna	Calea Regele Ferdinand
Minerva	Calea Regele Ferdinand

GYÁRAK-IPARTELEPEK

Név	Gyártási termékek
Vasöntőde és Gépgyár	Vas, gép és szerszám,
Dermata	Bőr és cipő
Gladys	Vegyészeti anyagok
Marasesti	Enyv, műtrágya
Eterna	Villanyégő
Ufarom	Vegyészeti és drogcikkek
Emailunion	Zománcedény
Czink József	Vegyztisztító, kelmfestő
Kő és agyagipar	Cserép, téglá és kő
Etna	Börönd és bőrdiszmu
Heinrich	Szappan és vegyiszerek
Belgo-Romana	Posztó és szövet
Linda	Cukorka, bonbon

GYÁRI-LERAKATOK

A cég neve	neme	Cime
Stössel Lajos	ólom, ón és fémek	Calea Regele Ferd.
Colectiv	cipők, hócipők	Calea Regele Ferd.
Bohusi	posztó	Calea Regele Ferd.
Bognár és Szántó	likőr, bor, sör	Calea Regele Ferd.
Ravina	likőr, bor, szesz	Calea Regele Ferd.
Lilienthal Sándor	varrógép, kerékpár	Calea Regele Ferd.
Bloch és Schwartz	bélipar	Str. Săcuieni
Bumtex	fonal	Str. O. Iosif
Aradi Textilipar	textilárak	Str. Neculcea
Automobilia	Ford lerakat	Piața Stefan cel Mare
Astra	olajtermékek, cukor	Str. Reg. Carol II.
Porzolt Oszkár	huzalok, elektro cikkek	Str. Londra
Furnitura	cipészeti cikkek	Str. Regina Maria
Weinrich & Zapfe	gépalkatrészek	Str. Regina Maria
Clujana	készbor	Str. Regina Maria
Ferencz Mendel	papir engros	Str. Regina Maria
Hansa Romana	gyarmatárak	Str. Matei
Astra	likőr, rum, szesz	Piața M. Viteazul
Kontinental R. T.	vasárak	Str. Regina Maria

VEZETŐ-CÉGEK

A cég neve	neme	Ucca
Hotel Newyork S. A.	Hotel és kávéház	Piața Unirii
Dr. Biró	gyógyszertár	Piața Unirii
Dr. Kohn	gyógyszertár	Piața Unirii
Royal M. Rózsa S. A.	nagydrogeria	Piața Unirii
Kalapkirály	férfidivatárak	Piața Unirii
Morvay Vilmos	rövidárak	Piața Unirii
Grünwald és Steiner	selyem és textil	Piața Unirii
Schuszter Emil	sportcikkek, bazárárak	Piața Unirii
Blatt M.	kötöttárak	Piața Unirii
Boschán Géza	konfekció	Piața Unirii
Scherg Vilmos et Co.	posztó gyári lerakat	Piața Unirii

A cég neve	neme	Ucca
Massler Lajos	konfekció	Piața Unirii
Nimberger Ernő	cipő	Piața Unirii
Gilovits & Papszt	fűszer, csemege	Piața Unirii
Costum	konfekció	Piața Unirii
Braunfeld S. Henry	ékszer	Piața Unirii
Bernát	papír, írószer	Piața Unirii
Lepage	könyv és zenemű	Piața Unirii
Erika	cipő	Piața Unirii
Construkció	elektrotechnikai cikkek	Piața Unirii
Dietrich & Stössel	ékszer	Piața Unirii
Taub Sándor	férfidivatáru	Piața Unirii
Schenker & Co.	szállítási vállalat	Piața Unirii
Unio	szállítási vállalat	Piața Unirii
Agimex	kereskedelmi ügynöks.	Piața Unirii
Szabó Jenő S. A.	textil és szövet	Calea Regele Ferd.
Fischer S. A.	üveg, porcellán	Calea Regele Ferd.
Sipos Jenő	kötöttárúk	Calea Regele Ferd.
Transglobus	szállítási vállalat	Calea Regele Ferd.
Hercules	Baby-áruház	Calea Regele Ferd.
Rados et Co.	lakk és festék	Calea Regele Ferd.
Gólya áruház	textil	Calea Regele Ferd.
Corsó	bazárárúk	Calea Regele Ferd.
Heller & Molnár	textil	Calea Regele Ferd.
Boros Bernát	papír, írószer	Calea Regele Ferd.
Kuck	divatáruház	Calea Regele Ferd.
Moskovits & Comp.	porcellán és edényárúk	Calea Regele Ferd.
Juno	konfekció	Calea Regele Ferd.
Weisz Ernő	szücs	Calea Regele Ferd.
Tapitex S. A.	butorszövet, zsinag, szőnyeg	Calea Regele Ferd.
Leopold Haas	linoleum,	Calea Regele Ferd.
Atlantica	kávész, tea	Calea Regele Ferd.
Diamandstein	vasárúk, lemezek	Calea Regele Ferd.
Leitersdorfer	drogeria	Calea Regele Ferd.
Zenith	óra, ékszer	Calea Regele Ferd.
Farkas Ernő	kézbőr	Calea Regele Ferd.
Hoffmann I.	cipő	Calea Regele Ferd.
Regal	kávéház és bár	Calea Regele Ferd.
Flohr József	gyógyszertár	Calea Regele Ferd.
Dr. Lengyel József	szanatórium	Calea Regele Ferd.
Autotrans	szállítási vállalat	Calea Regele Ferd.
Trifolino	termény és mag	Piața M. Viteazul
Fructunion	déligyümölcs	Piața M. Viteazul
Léb Fivérek	gyarmatárúk	Piața M. Viteazul
Réthy József	hentes és mészáros	Piața M. Viteazul
Cultura	könyv és lapterjesztő	Str. Memorandului
Déri Lajos	szücs	Str. Memorandului
Segesváry et Comp.	festékárúk	Calea M. Foch
Izrael József	szücs	Calea M. Foch
Sămânță	termény	Str. Regina Maria
Konkoly Antal	fűszer és csemege	Str. Regina Maria
Fotofilm	fotografia	Str. Regina Maria
Izvortextil	textil engros	Str. O. Iosif
Arbor	Str. Paris	tüzifa, épületfa